

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Факультет української й іноземної філології та журналістики
Кафедра німецької та романської філології

**Національно-культурна специфіка фразеологічних одиниць з
компонентом кольороназва у сучасній французькій мові**

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: студентка

Спеціальності: 035.055 «Філологія
(романські мови та літератури (переклад
включно) перша – французька))»

Освітньо-професійної програми: Філологія
(романські мови та літератури (переклад
включно), перша – французька))

Мельниченко Анна Геннадіївна

Керівник: канд. філол. наук, старша
викладачка Єрмоленко І.І.

Рецензентка: канд. філол. наук, доцентка
Акішина М.О.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ	5
1.1. Фразеологія як наука	5
1.2. Фразеологічні одиниці та їх класифікація	8
РОЗДІЛ 2. НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ФРАНЦУЗЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ КОЛЬОРОНАЗВА У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ	16
2.1. Джерела походження фразеологічних одиниць французької мови.....	16
2.2. Семантика та структура французьких фразеологізмів із компонентом кольороназва	29
ВИСНОВКИ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

Національна специфіка мови, ментальність народу, його внутрішній духовний світ найяскравіше виявляються у фразеології, бо саме фразеологізми є чи не найпотужнішим потенціалом художньо-образної системи мови, найвиразніше передають дух і нев'янучу красу, яку творив народ протягом віків для потреб спілкування в усній і писемній формах.

Фразеологічні одиниці представляють наймальовничішу та найвиразніший пласт словникового складу кожної мови, що відтворює традиції, звичаї народу, історичні пам'ятки, фольклор. Фразеологія, як заявляють лінгвісти, – це найбільш демократична складова частина словника, узятя із глибин мови народу.

Отже, **актуальність** нашого дослідження зумовлена, насамперед, інтересом сучасної лінгвістики до вивчення фразеології, особливостей її формування, а також національно-культурної специфіки фразеологічних одиниць, зокрема із компонентом кольороназва.

Об'єктом дослідження є фразеологічні одиниці французької мови.

Предмет дослідження є етимологічні, структурні та семантичні особливості французьких фразеологізмів із компонентом кольороназва.

Матеріалом дослідження слугували фразеологізми із компонентом кольороназва, узяті із словника Larousse.

Теоретичною базою для нашого дослідження слугували праці різних представників вітчизняного та зарубіжного мовознавства, зокрема В. В. Виноградова, А. Г. Назаряна, Ш. Баллі, А. В. Куніна, В. Г. Гака, С. М. Солдатової та інших.

Метою нашої роботи є дослідження національно-культурної специфіки французьких фразеологічних одиниць, зокрема на матеріалі фразеологізмів з компонентом кольороназва, оскільки вони являють собою значний пласт у лексичному фонді фразеологізмів французької мови, і, на наш погляд, вимагають поглибленого вивчення.

У рамках сформульованої вище мети передбачається вирішення наступних завдань:

- Дати визначення фразеології та об'єкту її вивчення;
- Схарактеризувати наявні в мовознавчій науці класифікації фразеологічних одиниць;
- Вивчити джерела походження фразеологічних одиниць французької мови;
- Дослідити структуру та семантику фразеологізмів з колоративним компонентом.

Проблематика дослідження зумовила потребу застосувати такі **методи**: спостереження, описовий, метод семантичного і контекстуального аналізу мовних одиниць.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані в рамках викладання лексикології, стилістики, лінгвістики, а також при написанні курсових, бакалаврських і магістерських робіт.

Структура роботи обумовлена її метою та завданнями й складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Перший розділ подає теоретичні передумови дослідження, що стосуються визначення фразеологічної одиниці та фразеологічного значення, класифікації фразеології. У другому розділі надається класифікація лексичного матеріалу та аналізується лексико-семантична структура фразеологізмів, які виражають кольорові ознаки у французькій мові. У висновках формулюються основні результати дослідження. Список використаних джерел налічує 43 позиції.

Робота виконана в рамках наукової теми кафедри німецької та романської філології факультету української й іноземної філології та журналістики «Комунікативний, структурно-семантичний та дискурсивний аспекти дослідження мово-мовленнєвих одиниць сучасної німецької та романських мов».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

1.1. Фразеологія як наука

Фразеологія (грец. *phrasis* – «вираз», *logos* – «навчання») – розділ мовознавства, що вивчає фразеологічну систему мови в її сучасному функціонуванні та з погляду історичного розвитку [28, с. 774]. Дослідницькими аспектами цієї науки є: стійкість фразеологічних одиниць, системність фразеології і семантична структура фразеологічних одиниць, їх походження та основні функції. Особливої уваги потребує у фразеології переклад фразеологічних одиниць, що вимагає чималого досвіду в сфері дослідження цієї дисципліни.

Фразеологія як наука має давні традиції. Теорія фразеології почалася з наукового доробку швейцарського лінгвіста Шарля Баллі. Надалі фразеологія постійно розвивалася. Становлення фразеології як розділу мовознавства пов'язано, головним чином, з дослідницькою роботою вітчизняних та зарубіжних науковців, їхні здобутки можна побачити на матеріалі різних мов, у тому числі й французької.

Втім, оскільки як самостійна лінгвістична дисципліна фразеологія виникла порівняно недавно, наразі існують ще не достатньо вивчені питання.

У перших лінгвістичних дослідженнях фразеологізми поєднувалися з прислів'ями, приказками, афоризмами під однією рубрикою *proverbes* [43], що пояснюється не тільки відсутністю яких-небудь критеріїв їх відмежування від інших роздільнооформлених мовних утворень, а також тим, що історія фразеології, особливо на її ранньому етапі, характеризувалася глибоким інтересом до образних засобів мови, починаючи від Середньовіччя і до наших днів.

XIX ст. займає особливо помітне місце в історії французької фразеології. Звичайно ж, проблематика цих досліджень надзвичайно вузька та відносилася,

радше, до етимології, аніж до семантики фразеологічних одиниць. До найбільш відомих дослідників фразеології XIX століття відноситься П. Кітар. Його праця «*Dictionnaire étymologique, historique et anecdotique des proverbes et des locutions proverbiales de la langue française*» (Етимологічний, історичний і анекдотичний словник прислів'їв і висловлювань французької мови) (1842) вважається словником лише тому, що матеріал розташований в алфавітному порядку. Ця праця вирізняється, насамперед, своїм науковим підходом до питань етимології. Етимологізація цих одиниць, як правило, заснована на їх дбайливому історико-семантичному аналізі та зіставленні з аналогічними виразами в латинській, давньо-грецькій та інших мовах. Це було спробою наукового дослідження фразеологічного матеріалу у французькій мові. Не менш видатним дослідником XIX століття в галузі французької фразеології можна назвати Ле Ру де Ленсі. В його фундаментальній праці «*Le livre des proverbes français*» (Книга французьких прислів'їв), яка вийшла у світ у 1842 році, вперше зроблена спроба класифікації французьких приказок та прислів'їв, фразеологічних одиниць за історико-етимологічним та тематичним розрядами.

Будучи палким прихильником та послідовником синхронної лінгвістики Ф. де Сосюра, Ш. Балі розглянув важливі питання мовознавства, які мають принципово важливе значення для фразеології загалом і на сьогодні не втратили своєї актуальності. Ш. Балі розглядав фразеологічні звороти як стійкі словосполучення з різним ступенем зв'язуваності. Він розрізняв внутрішні і зовнішні ознаки таких зворотів. Під зовнішніми ознаками він розумів їх структурні особливості, а під внутрішніми – їх семантичні особливості. Для Ш. Балі визначальними були тільки внутрішні ознаки, а зовнішні ознаки він трактував як малоймовірні чи просто обманливі. На його думку, в якості основної ознаки фразеологізмів виступає єдність їх значення. Вчений акцентував увагу на виключну тотожність фразеологічного виразу одному слову-ідентифікатору або словосполученню-ідентифікатору. Подібної думки дотримуються деякі сучасні лінгвісти, ототожнюючи фразеологічну одиницю зі словом-виразом. Так вираз *prendre la décision* (приймати рішення) можна, на їх

думку, вважати фразеологізмом, оскільки його еквівалентом виступає дієслово *décider* (вирішувати). Проте, така заміна цілого фразеологізму одним словом в багатьох випадках виявилася не тільки важкою, але й неможливою, оскільки деякі вирази такі як: *prendre la crémaillère* (справити новосілля), *coiffer sainte Catherine* (засидітися в дівках) не мають своїх еквівалентів-замінників.

Отже, суть фразеологічних виразів виявилася у Ш. Балі суперечливою і не до кінця розкритою. Проте, його теза про домінуючу роль семантичних ознак фразеологічних одиниць має принципове значення для вивчення фразеологічних виразів у сучасній французькій мові. Специфіка фразеологічних одиниць полягає у тому, що, одиниця в синхронному плані завжди має генетичне джерело – вільне або лексично стійке (не фразеологізм) сполучення, від якого неможливо повністю абстрагуватися. Сполучення слів – це минуле та історія цієї фразеологічної одиниці. Саме тому вивчення одиниць фразеологізмів має в своїй основі зіставлення даної одиниці з її прототипом.

Загальними ознаками фразеологічних одиниць є «мовна стійкість, семантична цілісність» [4, с. 160]. Важливим чинником становлення фразеологічної одиниці в мові є її образність, що відповідає одній із тенденцій розвитку мови, – тенденції до експресивності [27, с. 293]. Базуючись на аналізі особливостей фразеологічних одиниць, можна виділити основні правила перекладу фразеологічних одиниць. Пошук точно такої фразеологічної одиниці в мові перекладу є вдалим рішенням. Проте треба знати, що подібні відповідності у французькій і українській мовах дуже обмежені. Якщо немає відповідного фразеологізму, який використали у мові оригіналу, можна перекласти за допомогою схожої одиниці. Також існує метод калькування, або послівний переклад, хоча цей метод не завжди є вдалим. Калькування з поясненням (подвійний або паралельний переклад) застосовують при перекладі текстів культурно-історичної тематики. У випадку неможливості перекладу фразеологізму потрібно шукати відповідник за лексичним значенням та семантичним забарвленням. Таким чином, труднощі перекладу фразеологізмів починаються з їх розпізнавання в тексті. Отже, перекладач при перекладі

повинен знати не лише обидві мови, але і вміти аналізувати культурно–історичні і стилістичні аспекти оригінального тексту, зіставляючи їх з можливостями мови і культури [7, с.315].

1.2. Фразеологічні одиниці та їх класифікація

Фразеологізми, розвиваючись разом з мовою, передають семантикограматичні та лексичні особливості будь-якої мови на різних етапах її розвитку, а отже, являються важливим джерелом поповнення її словникового складу. Відмінна особливість історичної природи фразеологічних одиниць полягає в тому, що через специфіку внутрішньої форми вона має експліцитне вираження в мові. Фразеологічні вирази можуть передавати різні ситуації чи стани, а саме: урочистість, невимушеність, уточнення, конкретизацію, відтворювати негативне чи іронічне ставлення, одночасно відтворюючи дух епохи, характерний для даного періоду історичного розвитку.

Найбільш характерними формами семантичного перетворення, які притаманні фразеологічним виразам сучасної французької мови, є такі: переосмислення їх компонентів, лексичне послаблення значень компонентів, народноетимологічне трактування.

У порівнянні з образними фразеологізмами, необразні фразеологізми володіють більш стабільною структурою. Будь-які зміни граматичного чи лексичного характеру зруйнують їх структуру, а можливо, перетворять на хаотичний набір слів. Пряме значення в свою чергу фактично нівелюється, хоча теоретично воно є можливим. Такі фразеологізми є необразними за своїм етимологічним походженням, оскільки вони втратили образність в процесі фразеологізації або, які зникли як результат семантичних змін своїх компонентів. Деякі необразні фразеологізми французької мови можуть мати у своїй структурі архаїзми, що підтверджує необразність таких словосполучень.

Фразеологізми, які виникли на основі необразного переосмислення посідають вагоме місце у фразеологічному фонді французької мови. Необразний характер фразеологізмів характеризується відсутністю подвійного значення. Наведемо деякі з них: *coup d'Etat* – державний переворот, *mal du pays* – ностальгія, *tenir tête* – протистояти, *avoir tort* – помилятися, *tout de même* – і все ж таки, *vous en parlez à votre aise* – вам легко говорити. Наведені приклади засвідчують, що фразеологізми, які виникли в результаті необразного переосмислення, належать до різних структурних типів і лексико-граматичних розрядів [29].

Переосмислення як форма семантичного перетворення словосполучень є найпоширенішою та найпродуктивнішою у французькій мові, тобто більшість нових фразеологізмів виникають в результаті переосмислення вільних словосполучень. Для фразеологізмів, які виникли в результаті переосмислення, характерна двоплановість семантичної структури, тобто вони можуть мати як пряме, так і переносне значення. Як наприклад у фразеологічних виразах : *tendre la main* – протягувати руку (пряме знач.) – просити милостиню (переносне знач.); *carte blanche* – чистий бланк – свобода дій; *casser les vitres* – бити шибки – діяти різко; *mettre la clé sous la porte* – покласти ключ під дверима – непомітно зникнути. Таке протиставлення є найбільш очевидним при вживанні першого і другого значення словосполучення, які вільно функціонують в мові, тобто коли зв'язок між прямим і переносним конкретними значеннями можна легко встановити, тобто йдеться про значення, які можна співставити з даними діями, явищами, подіями тощо.

Переосмислення може бути образним чи необразним, що спричинило появу так званих образних та необразних фразеологізмів [14, с. 172]. Переосмислення може бути повним або частковим. В першому випадку переосмислення може поширюватися на все словосполучення. Тоді словосполучення набуває цілісного значення. Такі перетворення є джерелом виникнення у французькій мові ідіом, функціонування яких обумовлюється встановленими граматичними нормами французької мови. Фразеологізми з

повним переосмисленим лексичним складом можуть реалізовуватися тільки за допомогою тексту, тоді як словосполучення з частковим переосмисленням компонентів майже не потребують підтримки тексту. Це пояснюється тим, що непереосмислений компонент в таких словосполученнях виступає як граматично ключовий член словосполучення, а його пряме значення служить фактично тим мікроконтекстом, який і визначає значення такого словосполучення без посилання на контекст. Контекст служить не для розкриття значень фразеологізмів, а для їх реалізації. Пряме значення в свою чергу фактично нівелюється, хоча теоретично воно є можливим. Це пояснює той факт, що більшість образних фразеологізмів з частковим переосмисленням компонентів в мовленнєвій практиці реалізуються здебільшого в одному значенні, тобто в переносному. Серед таких фразеологізмів можна навести наступні: *tirer son épingle du jeu* – вийти сухим з води, *être en bons termes* – бути в добрих стосунках, *il n'est pas facile à démêler* – не легко його розкусити; *n'avoir rien à démêler* – нема про що говорити. Такі перетворення можна простежити також на прикладі віддієслівних фразеологізмів, для реалізації яких достатнім є їх вживання в предикативній формі. Наприклад виразі *rire sous la cape* – тихенько насміхатися (переносне значення), хоча не виключається його пряме значення: сміятися з-під плаща; *avoir l'oeil américain* – (мати американський погляд) в переносному значенні – мати досвід. Ці та інші приклади доводять, що фразеологічні вирази з частковим переосмислення їх компонентів рідше вживаються в прямому значенні.

Іноді важко встановити співвідношення між прямим і переносним значенням фразеологічних виразів. В таких випадках можна вдаватися до етимологічних коренів даного словосполучення чи окремого слова та спробувати відслідкувати змістову історію, семантичний процес, який призвів до появи даного словосполучення. Не так легко, на перший погляд, можна зрозуміти фразеологічний вираз як наприклад: *manger la grenouille* – з'їсти жабу – розтратити чужі гроші; *oiseau de nuit* – нічна птаха, темна особистість.

Попри все, етимологічні корені багатьох фразеологізмів не завжди дозволяють чітко визначити значення фразеологізму та його компонентів і вони залишаються предметом суперечок та дискусій серед лінгвістів. Це стосується, навіть граматичного чи лексичного визначення самих компонентів словосполучення. Наприклад, етимологічні корені фразеологічного виразу *battre son plein* (в повному розпалі) викликає суперечливі твердження серед французьких лінгвістів на предмет етимологічної значимості його компонентів, а отже і значення виразу. Деякі французькі лінгвісти не відносять *son* (в даному виразі) до категорії присвійних прикметників, а вважають його іменником чоловічого роду, який виступає, на їх думку, синонімом слова *bruit* (шум). В цьому контексті, *Dictionnaire du français pratique* наголошує, що було б правильним говорити чи писати: *les Jeux Olympiques battent son plein*, оскільки у давньофранцузькій мові цей вираз виглядав наступним чином: *battre plein son*, де *son* вважається іменником. Натомість, такі французькі лінгвісти як Ален Рей та Софі Шантро вважають (*Dictionnaire des expressions et locutions*), що у виразі *battre son plein* йдеться скоріше про іменник *plein* та присвійний займенник *son*, що на їх думку, дозволяє вживати в однині присвійний прикметник *son*, а в множині – *leur*: *battre son plein* (одн.) та *battre leur plein* (множ.) [6, с. 54]. При цьому, 9-ти томне видання *Grand Robert* 1995 року видання стверджує наступне: відсутність достатніх підстав для подібних тверджень дозволяє вживати в однині *battre son plein*, а в множині – *battre leur plein*, тобто *son* відповідно відносять до категорії присвійних прикметників.

Відомі також випадки нечіткого розмежування значень фразеологічних виразів як в прямому, так і в переносному значеннях, які можна зустріти особливо у публіцистиці. 14 січня 1983 року була опублікована стаття «*Le pyromane a fait long feu*» в газеті «*La voix du Nord*» [42]. Переносне значення цього виразу не одразу зрозуміле читачеві. Тому, на перший погляд, можна тільки здогадуватися, чи автор статті говорить про непродумані дії піромана, чи автор шкодує про серйозні наслідки, спричинені пожежею, яку вдалося погасити тільки після кількох годин. У буквальному значенні *faire long feu*

означає повільне займання пороху, що спричиняє сповільнений вистріл з гармати і отже означає непопадання в ціль. Це значення спричинило появу переносного значення відтягувати удар, що, по суті, означає приректи на поразку, зазнати поразки, краху. Розмовна мова зберегла цей вираз в значенні короткотривалий «*je n'ai pas fait long feu à cette assemblée soporifique*» (Я не протримався довго на цій снодійній зустрічі).

У виразі *goulet d'étranglement* (вузьке місце) слово *goulet* за *Dictionnaire Gruss français marine goulet* (усний варіант *goulot*) – вузький прохід в гавані [40]. *Le Grand Larousse* додає інші значення цього слова: вузький прохід між горами, поміж скелями чи вузька протока ріки. В XVII ст. термін *goulet* (шийка пляшки, через яку виливається рідина) набув широкого застосування. В сучасній французькій лексиці *goulet* виступає синонімом терміну *goulot*. Постає запитання, який з двох синонімів буде доречним у фразеологізмі: *goulot* чи *goulet d'étranglement* [40]. Оскільки ці слова є фактично синонімами, французька розмовна мова допускає поєднання як одного, так іншого слова. З метою уникнення невизначеності чи непорозуміння у спеціалізованій лексиці, *Le Grand Larousse* зауважує, що, оскільки у сучасній французькій мові спостерігається тенденція до заміни *goulot* на *goulet* зокрема у метафоричних виразах, то словник фіксує вживання виразу *goulot d'étranglement*, зокрема, в економічній термінології. Цей вираз вживають для визначення затримки збуту товарів, тобто коли існують певні обмеження, які заважають нормальному збільшенню збуту товарів. Деякі лінгвісти вважають доречним вживання *goulot* паралельно з *goulet* в цьому виразі. Коли ж йдеться про побутову лексику – про затори на вулицях, доцільно використовувати *goulet d'étranglement* [36]. Інші лінгвісти дотримуються думки, що термін *goulet* було б доцільним вживати, коли йдеться про географічні назви та терміни, пов'язані з мореплавством. Технічна сфера діяльності не проводить достатньо жорсткого розмежування між цими термінами, оскільки їх значення є близькими [6, с. 128].

Фразеологізми, які виникли на основі необразного переосмислення посідають вагоме місце у фразеологічному фонді французької мови. Такі

фразеологізми є необразними за своїм етимологічним походженням, оскільки вони втратили образність в процесі фразеологізації або зникли як результат семантичних змін їх компонентів. Необразний характер фразеологізмів характеризується, як вже згадувалося, відсутністю подвійного значення. Наведемо деякі з них: *coup d'Etat* – державний переворот, *mal du pays* – ностальгія, *tenir tête* – протистояти, *avoir tort* – помилятися, *tout de même* – і все ж таки, *vous en parlez à votre aise* – вам легко говорити.

Важливо вказати, що у порівнянні з образними фразеологізмами, необразні фразеологізми володіють більш стабільною структурою. Будь-які зміни граматичного чи лексичного характеру зруйнують їх структуру, а можливо, перетворять їх на хаотичний набір слів [6, с. 180]. Якщо у фразеологізмі *casser sa pipe* (простягнути ноги) замінити слово *pipe* на *calumet* (синонім), то ми переведемо цю фразеологічну одиницю з переносного плану в буквальний, хоч таке словосполучення матиме абсолютно реальний зміст і значення. Якщо у виразі *coup d'Etat* слово *Etat* замінити на *pays*, то така операція призведе до руйнації не тільки даного фразеологізму, але його як факту мови.

Деякі необразні фразеологізми французької мови можуть мати у своїй структурі архаїзми, що підтверджує необразність таких словосполучень. Наприклад *savoir gré à qn* – бути вдячним комусь.

Образне переосмислення словосполучень може бути метафоричним чи метонімічним. Метафоричні переосмислення є важливим джерелом збагачення фразеологічного фонду французької мови. Це явище зводиться до перенесення значення двох подібних предметів чи явищ, що спричинило появу метафоричних фразеологізмів. Найпоширенішими видами даної подібності є: а) перенесення схожої поведінки чи дії, способу життя: *mener qn par le nez* – командувати, снувати шнурки з когось; б) перенесення, пов'язані із схожістю ситуації чи стану: *être sur la sellette* – опинитися під прицілом критики; при подібній зовнішній формі: *une feuille de chou* – бульварна газета; *sage comme une image* – сумирний, послухний; *noire comme du jais* – чорний як смола; в)

подібність характерних рис тих чи інших явищ: *coup de foudre* – неочікуваний удар; *raz de marée* – нова мода, нове захоплення, нові віяння; г) подібність характеру: *un vieux loup* – старий хитрун; кольору: *figure de papier maché* – блідий, нездоровий вираз обличчя. Метафоричного значення можуть набувати: а) окремо взяті односкладові та багатоскладові слова: *un pigeon = dupe* – простак, наївний, дурний; *un corbeau = dénonciateur anonyme* – автор анонімного листа; *un hoche-queue* – трясогозка; *un cul-blanc* – уліт, чекан; б) слова з означальними одиницями: *le défaut de la cuirasse* – слабе місце; *fièvre de cheval* – сильна лихоманка; *les vignes du Seigneur* – бути нетверезим; *un feu de paille* – солом'яного кольору; в) словосполучення та вирази: *mettre les pieds dans le plat* – *gaffer* – бути нетактовним, промахнутися; *avoir le vent en poupe* – *aller vers le succès* – наближатися до успіху; *avoir du vent de* – дійшли чутки; *déménager à la cloche de bois* – покинути квартиру, не розплатившись; *prendre la crémallière* – справити новосілля; *prendre ses cliques et ses claques* – забрати свої пожитки; *il fait un froid de canard* – *un mauvais temps* – волога, неприємна погода; *souffle un vent à decorner les boeufs* – такий вітер, що з ніг збиває; *il n'y a pas de fumée sans feu* – нема диму без вогню; *faute de grives, on mange des merles* – на безриб'ї і рак риба; г) навіть цілі речення: *Pierre qui roule n'amassa pas mousse* – вола, який тягне воза, ще й б'ють [40].

У сучасній французькій мові особливого поширення набули метафоричні фразеологічні одиниці, які вживаються тільки в переносному значенні, коли відсутнє їх пряме значення. Це обумовлюється наступними причинами: 1) пряме значення фразеологізму зникло в результаті зникнення застарілих понять, явищ, предметів і більше не є актуальним в сучасному світі. 2) пряме значення фразеологічних одиниць практично відсутнє, якщо говорити про його етимологічні корені, оскільки основою для її пояснення служить нереальна чи уявна, бажана ситуація. Тобто йдеться про ситуацію, коли буквальне значення таких фразеологізмів об'єктивно нереальне, а теоретично можливе, наприклад: *prendre la lune avec ses dents* – взяти місяць зубами – бажати неможливого.

Отже, метафоричні переосмислення є важливим джерелом збагачення фразеологічного фонду французької мови.

Класифікація фразеологізмів за ступенем їх семантичного злиття була розроблена академіком Виноградовим. Він виділив три основних типи фразеологічних одиниць: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні (невільні) поєднання. Шанський М.М. допрацював класифікацію Виноградова В.В. і виділив четвертий тип фразеологічних одиниць - фразеологічні вирази [35, с. 69–70].

Класифікація в основі якої є граматичні, семантичні та структурні ознаки була розроблена В. Архангельським. Вчений поділяє фразеологічні одиниці на два типи: фраземи, співвідносні за структурою зі словосполученням, а також сполученням слів, та стійкі фрази, які побудовані за моделлю речень і включають до свого складу фразеологізми [5, с. 97].

Отже, класифікації дають змогу виділити спільні та відмінні риси, які існують серед фразеологічних одиниць, розподілених за певними критеріями. Ми будемо дотримуватися думки, що перша група – ідіоми, до другої групи будуть входити звороти, в яких значення кожного слова є чітким, але один з компонентів має зв'язане значення. Ще є прислів'я та приказки, які також відносяться до фразеології. Усі фразеологічні одиниці, поділяються за структурним принципом та класифікуються на дві групи: утворені за типом словосполучення; стійкі вирази, які мають будову простого або складного речення. Поєднання повнозначного слова з одним або кількома службовими словами також будуть зараховуватися нами до фразеологічних одиниць.

РОЗДІЛ 2

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ФРАНЦУЗЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ КОЛЬОРОНАЗВА У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

2.1. Джерела походження фразеологічних одиниць французької мови

У світі немає мови, в якому не було б фразеологізмів. У словнику 15% всіх слів перекладається за допомогою фразеологічних словосполучень. У текстах число фразеологічних одиниць, включаючи прислів'я, приказки, порівняння, зростає до 20%. Фразеологізми характеризують всі сторони життя людини, його зовнішність, духовні якості, вчинки, звички, суспільну мораль, явища природи і ін. Фразеологізми використовуються в повсякденній мові, художніх творах, в публіцистиці. Вони надають висловлюванню виразності, слугують засобом створення образності.

Фразеологізми мають свою специфіку в кожній мові, відображають національний менталітет та демонструють свідомість франкофонів в навколишньому світі та вказує на те, що не помічає їхня свідомість; як це виражається лексично, граматично; важливо і те, в чому полягають особливості вживання фразеологічних одиниць.

У практичному плані володіння фразеологією полегшує розуміння автентичної мови, організовує спілкування, роблячи його природним, варіює способи вираження думки. З точки зору комунікативного навчання іноземної мови вивчення фразеологізмів є необхідним і має будуватися системно.

Під час вивчення іноземної мови кожна людина неминує стикається з великими труднощами в розумінні автентичних текстів, які містять фразеологічні вирази, в тому числі прислів'я, приказки, порівняння.

Тісний зв'язок фразеології з історією, культурою і побутом того чи іншого народу загальновідомий, тому що в ньому втілені його дух, психологія і спосіб мислення кожного народу, національності або нації. Ш. Баллі зазначав, що

однією з головних передумов виникнення образної мови є властивість розуму людини ототожнювати абстрактні поняття предметам чуттєвого світу з метою їх пізнання. На думку вченого, самий звичайний образ пояснює психічний склад цілої суспільної групи і структуру людського мислення взагалі. Різноманітність самого чуттєвого (або матеріального) світу і розбіжність уявлень про нього у різних народів обумовлює специфіку образних асоціацій, що виникають на основі реально існуючих або вигаданих предметів і закріплюються в мові даної спільності. Специфічні образні асоціації, які фіксуються у фразеологічних одиницях різних типів, яскравіше виражені у далеких в етнічному та мовному відношенні народів, у родинних етносів вони можуть бути зовні не так помітними. Саме тому фразеологія є важливий компонент загальних фонових знань, обов'язкових для носіїв мови, адже в її основі часто лежать постійні асоціативні реалії, які є результатом образного переосмислення предметів і явищ дійсності. Національно-культурна специфіка фразеології однієї мови найбільш яскраво проявляється при зіставленні з стійкими словосполученнями іншої мови. Так, наприклад, у французькій і українських мовах зустрічаються фразеологізми з подібним ідиоматичним значенням, але передаються по-різному: *un mouton à 5 pattes* - «біла ворона»; *réveiller le chat* - «дражнити гусей»; *prendre la poudre d'escampette* - «навостріти лижі» [1].

Власні імена в складі фразеологічних одиниць втрачають свої основні ознаки та стають загальними. І кожна лінгвокультурна спільність пов'язує з тим чи іншим ім'ям свої уявлення. Так, у французькій мові ім'я *Jean* (*Gros Jean*) пов'язане з уявленням про наївну людину: *Jean-farine* - «Жан-простак»; *quand Jean bête est mort, il a laissé bien des héritiers* - «дурнів на світі багато», «дурнів не сіють і не жнуть, вони самі народжуються».

Під фразеологічною системою будь-якої мови є цілий пласт фразеологічних одиниць, що відображають окремі історичні події та пов'язані з історичними постаттями: *prêt à un coup de Yarnac* - «тримати камінь за пазухою»; *faire Charlemagne* - «вийти з гри після виграшу» (букв. вчинити, як Карл

Великий); *lettre de Bellerophon* - «лист Беллерофонта», тобто брехливе, віроломне послання [5].

Таким чином, саме ідіоми, що становлять ядро фразеології, найбільш яскраво відображають національно-культурний аспект фразеологічного складу мови.

Фразеологічні одиниці - одиниці з особливим типом значення - відображають загальне ставлення носіїв мови. Крім того, фразеологія сучасної французької мови включає цілий ряд позначень домінуючих рис характеру носіїв французької мови. До першого етапу аналізу відносять визначення або уточнення місця і специфіки фразеологічних виразів в тематичній класифікації. Другий етап аналізу передбачає розгляд конкретних фразеологізмів, які увійшли в мову протягом ХХ ст. Виявлення їх національної специфіки пов'язане вже з аналізом в самій мові: дослідження компонентного складу фразеологізмів; значення прототипу, що визначає образність даної одиниці; аналіз фразеологічного значення і компонентів його структури; визначення місця національно-культурного компонента в структурі значення фразеологізму.

Але у фразеологічному фонді будь-якої мови національне поєднується з інтернаціональним, що обумовлено спільністю людської цивілізації і мислення людей, загальною культурно-історичною спадщиною, а також постійним взаємозбагаченням мов і культур. Цілий пласт складають інтернаціональні фразеологічні одиниці, які беруть початок з біблійних сюжетів. Вони використовуються і донині, набуваючи нерідко нового змісту: *Jeter les perles devant les pourceaux* - «метати бісер перед свинями»; *fruit défendu* - «заборонений плід»; *terre promise* - «земля обітована». Фразеологічні одиниці, які пов'язані з біблійними персонажами: *pauvre comme Job* - «бідний як Іов»; *baiser de Judas* - «поцілунок Іуди»; фразеологічні одиниці, пов'язані з релігійними обрядами: *bouc émissaire* - «козел відпущення»; *jeter l'anathème* - «зрадити когось анафемі».

Багато фразеологізми літературного походження пов'язані, перш за все, з давньогрецькою і давньоримською літературою: *les écuries d'Augia* - «авгієві стайні»; *la boîte de Pandore* - «ящик Пандори»; *le lit de Procruste* - «прокрустове ложе»; *le travail de Sisyphe* - «сізіфова праця». Багато фразеологізмів з античної історії: *franchir / passer le Rubicon* «перейти Рубікон» - пов'язаний з походом Юлія Цезаря; *brûler les vaisseaux* «спалити кораблі»; *victoire à la Pyrrhus* «піррова перемога» - натяк на грецького царя Пірра, який в 279 р здобув над римлянами перемогу, що коштувала йому величезних втрат; *trancher / couper le noeud Gordien* «розрубати гордіїв вузол». [5].

Таким чином, фразеологія, як і мова в цілому, зберігає не тільки національні, але й інтернаціональні фонові знання. У спеціальній літературі нерідко відзначається, що повний збіг в плані змісту і в плані вираження фразеологічних одиниць різних мов спостерігається не так часто через реалізацію в них особливостей кожної з цих мов. Наприклад, повністю еквівалентні, як щодо компонентного складу, так і за змістом і граматичної структури (дієслово + предикат + іменник) французький фразеологізм *jouer avec le feu* і український «гратися з вогнем»; або *travailler comme un boeuf* «працювати як віл»; *la lune de miel* «медовий місяць». [2].

Володіння фразеологічними одиницями набагато полегшує сприйняття текстів, що містять фразеологізми, розвиває вміння долати інтерференцію на рівні лексико-граматичних форм, вміння співвідносити елемент дійсності з елементом мови, вміння правильно вести діалог, бути мовним партнером, озброює учнів прийомами емоційної побудови висловлювання, новими структурами і образами для опису, порівняння, характеристики людей, вчинків, подій та ін.

Походження значної кількості фразеологізмів пов'язане з минулим народу Франції, тобто з якимось історичним фактом або подією. Серед них зустрічаються такі, що нагадують:

1) про діяльність або особливості зовнішності, поведінки різних історичних осіб, зокрема королів – *faire Charlemagne* (вийти з гри після перемоги),

travailler pour le roi de Prusse (працювати задарма), *au temps du roi Dagobert* (за часів царя Гороха), *couleur Isabelle* (світло-жовтий колір, тобто колір одягу королеви Ізабелли), *au temps où la reine Berthe fi lait* (з давніх часів);

2) про діяльність видатних полководців – *vérité de la Palice* (стара пісня, азбучна істина), *mot de Cambronne* (грубе слово, лайка), *coup de Jarnac* (віроломний, підступний удар);

3) про життя святих – *Saint-Roch et son chien* (нерозлучні друзі), *coup de Trafalgar* (тривога, неочікувана катастрофа);

4) про соціальнополітичні й історичні події різних епох – *avoir l'air de revenir de Pontoise* (мати розгублений вигляд), *poisson d'avril* (першоквітневий жарт), *faire à qn la conduite de Grenoble* (вороже зустріти когось), *c'est une autre paire de manche* (це зовсім інша розмова), *faire pièce à qn* (дозолити комусь щось зробити). З античних часів бере свій початок фразеологічна одиниця *juré sur ses grands dieux*, пов'язана зі звичаями стародавніх греків та римлян поділяти богів на великих і малих, тобто тих, які жили на Олімпі, й решту. Коли клялися великими богами, клятва вважалася більш урочистою і священною, обіцянка, дана під таку клятву, підлягала обов'язковому виконанню [32, с. 70]. Виникнення фразеологізму *à Paques ou à la Trinité* (на Пасху або на трійцю – тобто, коли рак на горі свисне) [32, с. 146] належить до періоду XIII – XIV століть. В ті давні часи французькі королі, які звикли до розкішного життя, були змушені позичати у своїх підданих великі суми грошей з метою погашення боргів. Але повернути взяті гроші боржники обіцяли на Великдень або на Трійцю. І саме для цього навіть видавали спеціальні накази, що підтверджували королівські обіцянки. Але наступав спочатку Великдень, а потім Трійця, а борги залишалися неоплаченими. Та в результаті це призвело до того, що назви днів цих свят стали використовувати, для назви якогось віддаленого строку, який майже ніколи не наступав.

Джерелом виникнення значної кількості фразеологічних одиниць сучасної французької мови стали історичні вирази та цитати, авторство яких належало більш-менш відомим особистостям. Ці вирази спочатку стали

надбанням народній, а згодом, набувши переносно-узагальнюючого значення, ввійшли до фразеологічного фонду французької мови. Велике значення для їхнього осмислення та практичного використання має усвідомлення того, у яких умовах та в якій ситуації вони були вжиті вперше. Так, вираз *il n'y a pas le premier pas qui coûte* (найважче зробити перший крок) [32, с. 154] виник на основі вислову маркізи Дюдеффан, яка стала відомою завдяки своєму листуванню з Вольтером та іншими видатними письменниками вісімнадцятого століття. У своєму листі до Д'Аламбера вона розповіла, що виникнення цього вислову пов'язане з фактом смерті першого єпископа міста Париж – святого Діонісія. Цьому святому було відтято голову.

Виникнення фразеологічного вислову *après nous le déluge* (після нас хоч потоп) пов'язують з іменем французького короля Людовіка XV, який був загальновідомий своїм егоїзмом. Але має місце й інша версія, відповідно до якої походження вислову відносять маркізі де Помпадур, яка саме цими словами намагалася втішити короля, який був засмучений жахливою поразкою французької армії у битві біля Россбаху [32, с. 66].

Чимала кількість історичних фраз та висловлювань зазнала лексичних та структурно-граматичних змін під час історичного розвитку французької мови. У результаті цього ці фрази та висловлювання перейшли до категорії некомунікативних (номінативних) фразеологізмів. Серед таких треба згадати вислів *avoir son siège fait*, що означає заздалегідь скласти свою думку (уявлення) про щось або наполягати на своїй точці зору, який пов'язаний з іменем абата Верто, автора книги «Історія лицарів-госпітальєрів святого Іоанна Єрусалимського» [32, с. 141]. В одному з розділів вищезазначеної праці описується знаменита осада міста Родос у 1522 році турецькими військами на чолі з Сулейманом II. Автор твору був змушений завершити свій твір так і не дочекавшись архівних матеріалів, які були йому необхідні для написання праці. Коли нарешті йому надіслали необхідні матеріали, він відповів: *j'en suis fâché, mais mon siège est fait* – мені дуже шкода, але я вже завершив свою осаду, тобто написав свій твір.

Фразеологічні одиниці, які виникли у народі та відзеркалюють прикмети цього народу, беруть свій початок з далеких часів. Проте, незважаючи на цей факт, розуміння значення цих фразеологічних одиниць не є складним, оскільки повір'я, які слугували основою їх виникнення, дуже відомі: вони або зафіксовані в пам'ятках писемності, або збереглися в народі до сьогодні. Так, наприклад, вислів *ours mal léché* (дослівно погано прилизаний ведмідь) може мати такі значення: 1) неповоротка людина, яка має погану статуру; 2) неотесана, груба людина. В основі цього фразеологізму лежить старовинне народне повір'я про те, що ведмежата народжуються безформними і, лише завдяки старанному вилизуванню ведмедиці-матері, набувають форми ведмедя. З цим повір'ям можна поєднати також виникнення фразеологічних одиниць: *lécher un ours*, що має значення намагатися виховати неотесану, грубу людину (буквально: облизати ведмедя) та *lécher l'ours* – працювати над шліфовкою якогось твору (зазвичай мистецтва або літератури) [32, с. 115].

Основою фразеологізму *avoir la corde de pendu dans sa poche* (буквально: тримати мотузку повішеної людини у своїй кишені) є народне повір'я про те, ніби мотузка повішеної людини приносить щастя тим, хто тримає її у власній кишені. Згодом цей вислів набув іншого значення – бути везучим у житті. Народні повір'я про чудодійну силу деяких лікарських трав, зібраних у ніч на Івана Купала, знайшли своє відображення у фразеологізмі *employer toutes les herbes de le Saint-Jean*, який означає: пустити в дію усі можливі засоби (буквально: використати усі трави Івана Купала) [7, с. 88].

Фразеологізми, які в своїй основі мають народні легенди та перекази, також сягають своїм корінням у сиву давнину. Проте, на відміну від вище розглянутих фразеологічних одиниць, їх походження і значення можна пояснити. Справа в тому, що в цих фразеологічних одиницях або фразеологізмах часто згадується про історичні факти, достовірність яких не завжди можна встановити або її важко встановити. Так, основою висловів *au diable Vauvert* або *vivre au diable Vauvert* (жити в чорта на рогах або в зубах), які до нашого часу є досить вживаними, є легенда, що пов'язана з реально

існуючою історичною особою. Відповідно до легенди, яка існувала та була поширена в епоху Середньовіччя, що саме в замку *Vauvert*, який був розташований неподалік від міста Париж, жила нечиста сила, яка оселилася в ньому з тих пір, як у цьому замку став проживати відлучений від церкви король Філіп Август (1165–1223). Але є й інша версія: монахи-картезіанці, які мали володіння, що межували з замком *Vauvert*, намагалися заволодіти цим замком у XIII столітті. Саме для цієї мети, вони інсценували появу в замку чортів та привидів, щоб змусити набожного короля Людовіка IX (1214–1270), якого називали святим, подарувати їм замок. Усі вище зазначені перекази й легенди про існування нечистої сили у замку *Vauvert*, призвели до виникнення фразеологізму, який спочатку мав форму *au diable de Vauvert*, а згодом набув форми *au diable Vauvert* [32, с. 67].

Слід зазначити, що у французькій мові існує велика кількість фразеологічних одиниць, які пов'язані з легендами про чорта. Серед них найчастіше вживані такі: *le diable était beau quand il était jeune* (у молодості й чорт був красивим), *c'est le diable et son train* (велика кількість, дуже багато), *c'est le diable qui bat sa femme et marie sa fille* (погода змінюється, йде невеликий дощ).

У змісті фразеологічної одиниці *faire la pluie et le beau temps* (викликати дощ або хорошу погоду) відображають старовинний переказ, який особливо був поширений в епоху Середньовіччя. Відповідно до цього фразеологізму, астрологи наділялися надприродними здібностями, уміннями передбачати долю людей, а також вміти впливати на хід історичних подій. Загальноприйнято, що багато хто з королів тримав при своєму дворі астрологів, до яких вони зверталися в найбільш критичні часи правління. Вище зазначений переказ наділяв астрологів таємничою владою над явищами природи. Вважалося, що лише астрологи знали чому йде дощ або сніг чи стоїть гарна погода, а також могли викликати те чи інше погодне явище [32, с. 123].

Відомий французький байкар Ж. де Лафонтен у свої часи розповідав смішний випадок з життя древньогрецького байкаря Езопа, господар якого

філософ Ксанф перебував у стані сп'яніння та під час цього стану вихвалявся перед народом, що він здатен випити море. Коли люди чули таке, вони починали сміятися, але той продовжував наполягати на своєму. Він заявив, що готовий закласти свій будинок. Але щоб довести серйозність своїх слів, Ксанф зняв із руки перстень і віддав його присутнім. Наступного дня, прокинувшись, він здивовано побачив, що на руці немає персня. Тоді Езоп нагадав йому, що він уклав напередодні парі і втратить свій будинок, якщо програє його. Занепокоєний Ксанф попросив Езопа допомогти йому вийти з цього становища, яке склалося. Езопу вдалося придумати спосіб порятунку безпечного філософа. У призначений день люди пішли до моря, щоб бути свідками поразки Ксанфа. Але той звернувся до юрби й заявив, що напередодні обіцяв випити море, а не ріки, які впадають у нього. Отож, нехай той, хто уклав із ним парі, відведе їх течію й він виконає свою обіцянку. Таким чином, завдяки кмітливості свого раба, Ксанф врятувався від сорому й зубожіння. Ця історія слугувала приводом для виникнення фразеологізму *c'est la mer à boire*, який вживається на позначення дуже складної справи (все одно, що випити море) [7, с. 103].

Виникнення фразеологічного звороту *dénicheur des merles* (кмітлива людина, пронира; буквально: руйнівник гнізд дроздів) пов'язують з такою історією. Один селянин зізнався священику під час сповіді, що зламав сусідський тин у пошуках гнізда дрозда, яке знаходилося на його ділянці. Коли священик запитав, чи вкрав той птахів, селянин відповів, що вважає їх ще дуже слабкими, а тому піде за ними лише в суботу ввечері. Проте в названий день дроздів у гнізді не виявилось, хтось вкрав їх раніше. Молодий селянин був упевнений, що то була справа рук священика. Щоб переконатися у своїй правоті, він якось прийшов на сповідь і сказав, що полюбив дуже красиву дівчину, яка відповіла йому взаємністю. Священик відразу ж поцікавився, де вона живе, на що селянин відповів: зась, руйнівник гнізд. Я не дам обдурити себе двічі.

Основою фразеологізму *le quart d'heure de Rablais*, що означає час віддавання боргів (буквально: неприємна хвилинка), є епізод, який здається

вигаданим і пов'язаний із життям великого французького письменника Франсуа Рабле. Під час своєї подорожі одного разу Ф. Рабле зупинився переночувати в одному з готелів міста Ліон. Оскільки він не мав грошей, щоб оплатити проживання в готелі і дістатися Парижа, Ф. Рабле розклав у кімнаті пакунки, на яких було написано: *poison pour le roi, poison pour la reine, poison pour le daupin*, тобто отрута для короля, королеви та дофіна. Господар, побачивши ці написи, відразу ж вирішив, що він злочинець і послав прислугу за охороною. Таким чином, Ф. Рабле відправили в Париж за рахунок держави під охороною, де він розповів суддям, чому вдався до подібних дій і був звільнений [32, с. 133].

Серед літературних фразеологічних одиниць виокремлюють такі, що ввійшли до фразеологічного складу французької мови у вигляді літературних цитат. Найвідомішими серед них є: *passons au déluge*, що означає: перейдімо до справ, давайте коротше (буквально: перейдімо до потопу). Цей вислів запозичений із комедії Расіна «Сутяги», яка є злісною сатирою на судові звички у Франції періоду XVII століття. У ній йде мова про судового пристава, який розпочав свій виступ з розповіді про створення світу. Суддя Ланден перервав його під час виступу і запропонував «перейти до потопу», тобто скоротити свою промову, уникаючи подробиць, які не стосуються справи [32, с. 66]. Фразеологічний зворот *allons, saute, marquis!* (танцюй від радощів, будь задоволений собою) взятий із комедії Ж.Ф. Реньяра «Гравець». Цей вислів дуже часто повторював персонаж цього твору, самовдоволений маркіз, коли любувався собою та вихвалявся своїми уявними чеснотами.

Деякі схожі фразеологічні одиниці ввійшли до словникового складу мови, але зазнали певних трансформацій. Найчастіше такі трансформації стосуються лексичної чи морфологічної структури фразеологізму, дещо рідше – синтаксичної. Так, джерелом фразеологічного звороту *revenons à nos moutons* (повернімося до предмета нашої розмови), надзвичайно поширеного у французькій мові в наш час, є середньовічний фарс про адвоката Патлена. Адвокат Патлен купує в купця Гійома, який торгує сукном, тканину, за котру пообіцяв розрахуватися ввечері того ж дня. Проте, коли Гійом приходить до

нього по гроші, Патлен прикидається тяжко хворим і ухиляється від сплати боргу. Невдовзі Гійом порушує кримінальну справу проти свого пастуха та звинувачує його в крадіжці баранів. Під час судового засідання купець упізнає в особі захисника свого пастуха адвоката Патлена. Від несподіванки й здивування Гійом починає плутати факти і починає говорити не про крадіжку баранів, а про крадіжку сукна. Суддя, збитий з пантелику продавцем сукна, вимагає його повернутися «до своїх баранів», тобто до справи, яка розглядається. Лексикографічні джерела вказують на те, що початковою формою цього вислову була форма *revenons à ces moutons*, а згодом розвинулися форми більш вживані у сучасній мові: спочатку – *retournons à nos moutons*, а потім – *revenons à nos moutons* [7, с. 108]. Вказівний прикметник *ces* замінюється на присвійний прикметник *nos*, який має більш суб'єктивне значення, а також дієслово *retournons* замінюється дієсловом *revenons*. *Retourner – mettre quelque chose à l'envers, le tourner de façon à placer le dessus en dessous, le devant derrière, etc. (Retourner une grillade. Retourner un matelas. Поверніть гриль. Переверніть матрац). Revenir – venir à nouveau, une autre fois quelque part. (Les oiseaux migrateurs reviennent tous les ans. Мігруючі птахи повертаються щороку.)*

У лексичному складі сучасної французької мови є пласт фразеологічних одиниць, виникнення яких пов'язане з персонажами літературних творів. У цьому плані плідною є творчість великого французького драматурга Ж.Б. Мольєра, комедії якого стали джерелом виникнення великої кількості фразеологізмів, які є вживаними й у наш час. Так, вислів *maître Jacques* (майстер на всі руки, буквально: метр Жак), пов'язаний із однойменним персонажем з комедії Ж.Б. Мольєра «Скупий». Це ім'я стало називним для тих осіб, які вміють усе робити, оскільки метр Жак служив одночасно у свого господаря і кучером, і кухарем [28, с. 90].

Джерелом вислову *qu'allait-il (qua diable allait-il) faire dans cette galère* (навіщо він уплутався в цю справу) є комедія Ж.Б. Мольєра «Плутні Скапена». У одній зі сцен другої дії комедії Скапен, слуга молодого дворянина Леандра,

намагався видурити гроші в Жеронта, батька свого господаря. Для цього герой повідомляє про те, що його син перебуває на турецькій галері й для його звільнення негайно потрібно сплатити викуп, який дорівнює п'яти тисячам еку. Перед тим, як передати потрібну суму, Жеронт сім разів повторює вислів *qu'allait-il (que diable allait-il) faire dans cette galère?*, який в результаті стає крилатим [32, с. 82].

Проведені дослідження засвідчують, що джерелом вислову *vous l'avez voulu, George Dandin!* (ви самі цього хотіли, Жорже Данден, нікого звинувачувати, самі винні) є комедія Ж.Б. Мольєра «Жорж Данден», у якій розповідається про пригоди головного персонажу Жоржа Дандена, пов'язані з його одруженням з жінкою, яка мала вище походження, ніж він сам. Доведений до відчаю її докорами й забаганками, він гірко кається в своїй помилці, якої припустився, повторюючи багаторазово *vous l'avez voulu, Geoge Dandin!* [7, с. 83].

Фразеологізм *vous êtes orfèvre, monsieur Josse* – ви є зацікавленою особою в цій справі (буквально: так ви ж золотих справ майстер, пане Жосс) вперше був ужитий у комедії Ж.Б. Мольєра «Кохання – цілитель». Головний герой цієї комедії – багатий міщанин Сганарель – прагне розважити свою дочку, яка сумує. Він звертається за порадою до своїх друзів. Один з них, золотих справ майстер, радить йому купити для неї гарний капелюшок, який прикрасили діамантами, смарагдами й рубінами. Знаючи про те, що цей чоловік золотар, Сганарель відповів йому: «Ви пане Жосс – золотих справ майстер, й у вашій пораді відчувається людина, яка прагне збути свій товар» [32, с. 114].

Значний внесок у формування лексичного фонду французької мови було зроблено завдяки видатному французькому байкареві Ж. де Лафонтену, якого ми вже згадували, стійкі словосполучення з його байок мають велику питому вагу в загальнонаціональному фразеологічному фонді сучасної французької мови. Оскільки у своїй більшості в байках під виглядом тварин висміювалися негативні риси характеру та вади людей, саме алегорія, яка знайшла своє відображення у фразеологічних одиницях, які були запозичені з його творів.

Так, вислів *l'âne de la fable*, який означає – цап відбувайло (буквально: віслук з байки) запозичений з байки Ж. де Лафонтена «*Les animaux malades de la peste*». Мова йде про тварин, які помирають в наслідок захворювання чуми. Лев зібрав усіх хворих тварин і звернувся до них з промовою, у якій робить акцент на тому, що небо послало таку біду як покарання за їх гріхи. Він запропонував найгрішнішому з них принести себе в жертву небесному гніву. При цьому цар звірів наголосив, що це єдиний засіб позбутися чуми й закликав усіх покаятися в скоєних гріхах. Лев навіть сам виступив прикладом подібного каяття звірям. Але ніхто не зважився звинуватити лева. Лисиця навіть зазначила, що то були не гріхи, а заслуги. На її думку, вбивши багатьох овець та пастухів, лев просто прислужився їм. Так само були виправдані тигр та ведмідь. Зізнався у своєму гріху й осел, зауваживши, що з'їв кілька жмень трави на лузі. Зачувши це, звірі накинулися на нього, стверджуючи, що це – дуже страшний злочин, який осел має спокутувати смертю. Так осел з цієї байки й став «цапом відбувайлом [32, с. 26].

Інша байка, що має назву «Вовк, коза та ягня», яка була джерелом для виникнення фразеологічної одиниці *montrer patte blanche* – подати умовний знак, щоб бути кудись допущеним, продемонструвати свою надійність (буквально: показати білу лапу). У ній йде мова про козу, яка йдучи з дому, зачинила двері на засув і приказала своєму козеняті відчинити двері лише тому, хто скаже: провались ти, вовче! Вовк підслухав цю розмову та запам'ятав слова, які були паролем, і після того, як коза пішла з дому, постукав у двері й, змінивши голос, вимовив ці завітні слова. Але недовірливе козеня не вдовольнилося почутими словами і забажало від вовка показати йому білу лапу [32, с. 117].

Фразеологізми, що виникли на основі байок, можуть бути також пов'язані з літературними героями. Як приклад можна навести вислів *pot au lait de Perette* – нездійсненні байки, химери (буквально: глечик Перетти з молоком), взятий з байки Ж. де Лафонтена «*La laitière et le pot au lait*». У ній йде мова про молоду селянку Перетту, яка несе на базар глечик молока, продаж якого дозволить їй

здійснити свої мрії. Дорогою на базар вона мріє про те, що на зароблені гроші купить курку, яка знесе багато яєць. З них вилупляться курчата, продавши яких Перетта купить свиню, а потім корову, теля. Замріявшись, Перетта підстрибнула, глечик впав і вщент розбився, а разом з ним розбилися мрії дівчини [32, с. 127].

Схожі фразеологічні одиниці можуть також увійти в мову у вигляді літературних цитат. Для прикладу можна взяти ту ж байку Лафонтена, у якій в кінці говориться: прощай теля, корова, порося й курчата (*adieu, veau, vache, cochon, couvée*).

Фразеологічна одиниця *éclairer sa lanterne*, що означає «пояснити свою думку» (буквально: засвітити свій чарівний ліхтар) виникла на основі байки ще одного французького автора Флоріана «Мавпа, що показує свій чарівний ліхтар». Якось мавпа запросила звірів на презентацію свого чарівного ліхтаря й, оголосивши урочисто про видовище, яке на них чекає, вимкнула в залі світло. Проте «глядачі», залишившись у темному залі нічого не побачили, оскільки мавпа забула «запалити свій чарівний ліхтар» [32, с. 93].

Проаналізувавши на основі поданих прикладів шляхи виникнення істинно французьких фразеологізмів, можна зробити висновок, що у фразеологічному фонді французької мови значний пласт утворюють фразеологічні одиниці, що виникли на основі історичних подій, фактів, крилатих висловів, переказів чи легенд. Аналіз літературних джерел засвідчив, що значна кількість фразеологізмів французького походження виникла на основі літературних творів видатних майстрів пера.

2.2. Семантика та структура французьких фразеологізмів із компонентом кольороназва

Колір є однією із констант або одним із принципів культури. Він оточений системою асоціацій, смислових значень, тлумачень, колір стає втіленням різноманітних морально-естетичних цінностей.

Здавна численні кольори, відтінки, їх назви та позначення були для людей відображенням навколишнього світу. З певними кольорами та відтінками завжди асоціювалися світ природи, фізичні явища в ньому, життєві цикли людини або важливі зміни в житті суспільства. У ході історичного розвитку людства значення кольорів змінилися, але їх основні поняття і смислові особливості збереглися в культурі і традиціях кожного народу, і, отже, відбилися в мовних системах.

Багато авторів розподіляють фразеологічні одиниці на образні і необразні – розподіл, який проходить через усі основні категорії стійких одиниць і тісно пов'язаний із прийомами їх перекладу. Існує єдиний набір із 11 базових кольорів (білий, чорний, червоний, зелений, жовтий, блакитний, коричневий, фіолетовий, рожевий, помаранчевий, сірий). На прикладі французької мови розглянемо місце та роль фразеологічних одиниць з позначенням кольору [24, с 85].

Jaune (Жовтий).

У французькій фразеології жовтий колір має різноманітну символіку, об'єднану негативною оцінністю. По-перше, цей колір асоціюється з химерністю: *les gants jaunes* (дослівно – жовті рукавички) – щиглі, франти; *rire jaune* (дослівно – жовтий сміх) – сміятися крізь сльози. *Rire jaune – rire de façon contrainte en dissimulant sa gêne, son dépit* (стримано сміятися, приховуючи своє роздратування, злість) [37]. По-друге, жовтий колір – символ хвороби і смерті: *être jaune comme du safran* (дослівно – бути жовтим, як шафран) – а) бути жовтого кольору; б) страждати від жовтяниці. По-третє, жовтий колір вважається кольором зради: *peindre en jaune* (дослівно – розфарбовувати в жовтий) – (арго) наставляти роги. Цікавим фактом є те, що у Франції до XVI століття двері будинків зрадників мастили жовтою фарбою. По-четверте, жовтий колір може посилювати негативну оцінність семантики: *colère jaune* (дослівно – жовтий гнів) лютий гнів, сильне роздратування, *cartouche jaune* (дослівно – жовтий картридж) вовчий квиток [40].

Також у французькій мові виділяємо нейтрально забарвлені фразеологізми так як: *jaune comme du nankin* (дослівно – жовтий як бавовна) – жовтий як солома; *sable jaune* (дослівно – жовтий пісок) – перець; *jaune comme (un) souci* (дослівно – жовтий як ноготок (квітка)) – жовтий як кульбаба; *jaune comme un citron* (або *un coing, une orange*) (дослівно – жовтий як лимон (айва, апельсин)) – жовтий, як лимон. [40].

Отже, ми можемо дійти до висновку, що у перерахованих фразеологічних сполученнях прикметник *jaune* на позначення жовтого кольору актуалізує або суто негативну, або суто нейтральну конотацію.

Фразеологічні одиниці з колірним компонентом *jaune* у переважній більшості складаються з двох повнозначних слів (*rire jaune, sable jaune, colère jaune*), або мають структуру речення (*être jaune comme du safran,*).

Blanc (Білий).

Білий колір у загальнолюдській картині світу зазвичай символізує чистоту, цнотливість, світ, невинність, світло та мудрість. Відтак, і у французькій мові ми фіксуємо існування фразеологічних одиниць у яких актуалізується позитивна конотація лексеми *blanc*. Наприклад: *être blanc comme un cygne* (дослівно – бути білим, як лебідь) – бути бездоганим, незаплямованим; *se regarder (dans) le blanc des yeux* (дослівно – дивитися в білизну очей) – дивитися один одному прямо в очі, в обличчя; *blanche main (main blanche)* (дослівно – біла рука) – ніжна ручка; дбайлива рука; *(petite) oie blanche* (дослівно – білий гусак) – розм. простачка, наївна і безневинна молоденька дівчина; *Il est blanc comme neige* (дослівно – він білий як сніг) – про кристально чесного політика з незаплямованою репутацією, якого не можна звинуватити [40].

У поданих фразеологічних одиницях прикметник *blanc* на позначення білого кольору актуалізує позитивну конотацію, символізуючи такі людські чесноти, як: цнотливість, чистоту, незаплямованість, бездоганність (*être blanc comme un cygne*), ніжність (*blanche main*), наївність, невинність (*petite oie blanche*), чесність (*il est blanc comme neige*).

Проте водночас слід зазначити, що у французькій мові існують фразеологізми з лексемою *blanc*, в яких актуалізується відтінок значення, що передає негативну характеристику позначуваного об'єкта. В даному випадку прикметник *blanc* може означати: смерть, холод, злість, нещирість та навіть боягузтво. Наприклад: *blanc comme un linceul* (дослівно – білий як саван) – смертельно блідий; *colère blanche* (або *bleue, jaune, rouge, noire*) (дослівно – білий (або також блакитний, жовтий, червоний, чорний) гнів) – лють; *loup blanc* (дослівно – білий вовк) – закоренілий вовк; *sourire blanc* (дослівно – біла посмішка) – неприродна посмішка, натягнута посмішка; *mariage blanc* (дослівно – білий шлюб) – фіктивний шлюб; *voix blanche* (дослівно – білий голос) – глухий, беззвучний голос (від хвилювання, страху, гніву і тому подібне); *arborer (або hisser) le drapeau blanc* (дослівно – білий прапор) – підняти білий прапор, капітулювати, здатися; *avoir une ivresse blanche* (дослівно – мати біле сп'яніння) – бути в дошку п'яним; *avoir les foies blancs* (дослівно – мати білу печінку) – злякатися, здрейфити.

У таких фразеологізмах як *colère blanche, avoir une ivresse blanche* прикметник *blanc* символізує крайню, найвищу точку стану людини, що пов'язано не з традиційною символікою білого кольору, а з тим фактом, що саме білого кольору набуває сталь при її нагріванні до максимально високої температури (1300 °C): *chauffer à blanc – jusqu'à ce que le métal de rouge devienne blanc* [37]. Тобто ми можемо констатувати метафоричний перенос факту об'єктивної дійсності у площину позначення нематеріальних явищ, характеристик. Саме тому білий колір, який таким чином асоціюється з максимом у процесі накаливання металу, позначає крайню точку процесу, максимальну вираженість стану або характеристики у французьких фразеологізмах з негативною конотацією. Це також підтверджується такими сталими словосполученнями у французькій мові: *saigner à blanc – jusqu'à la dernière goutte de sang* (кровоточити до білого – тобто до останньої краплі крові); *couper à blanc – de façon à ne plus rien laisser* (різати до білого – до кінця, таким чином, щоб нічого не залишилось) [37].

Також у переважній більшості негативно забарвлених французьких фразеологізмів, таких як: *une nuit blanche*, *voix blanche*, *sourire blanc*, *cartouche à blanc*, *être page blanche*, *mariage blanc* колоративний прикметник *blanc* має значення пустоти, певної незначущості та майже повної відсутності характеристики об'єкта, наприклад фразеологізм *mariage blanc* означає відсутність властивостей реального шлюбу, а фразеологізм *sourire blanc* має на увазі відсутність характеристик, притаманних для щирої посмішки.

Зауважимо також, що у французькій мові наявні фразеологічні одиниці з компонентом кольору *blanc*, які мають й зовсім нейтральне значення. Наведемо приклади деяких з них: *bal blanc* (дослівно – білий бал) – має декілька тлумачень: а) бал, на якому дівчата танцюють одна з одною; б) бал, на якому танцюють дівчата з неодруженими молодими людьми; в) бал, на якому танцюють тільки незаміжні; *sable blanc* (дослівно – білий пісок) – сіль; *une nuit blanche* (дослівно – біла ніч) – провести безсонну ніч, не стуливши очей *dame blanche* (дослівно – біла дама) – пляшка білого вина; *au blanc* (дослівно – в білому) – під білим соусом; *alter* (чи *changer, passer*) *du blanc au noir* (дослівно – змінюватися з білого на чорний) – кидатися з однієї крайності в іншу; *un petit blanc* (трохи білий) – скляночка білого вина; *cartouche à blanc* (дослівно – білий картридж) – холостий заряд; *coup à blanc* (дослівно удар по білому) – холостий постріл; *tirer au blanc* (дослівно – стріляти у біле) – стріляти в мішень; *être page blanche* (дослівно – бути білою сторінкою) – бути в повному невіданні про те, що відбувається; бути абсолютно непричетним до того, що відбувається [39].

Отже, у нейтральних фразеологізмах, таких як: *dame blanche*, *un petit blanc*, *au blanc*, *sable blanc* актуалізується пряме значення прикметника білий, позбавлене будь-яких конотацій, а самі фразеологізми представляють собою метафоричне осмислення позначуваного об'єкта, у якому білий колір позначає характеристику цього об'єкта.

Фразеологічні одиниці, які містять у своєму складі прикметник *blanc* можуть складатися як з одного повнозначного й одного службового слів (*au blanc*), так і з двох повнозначних (*blanche main*, *oie blanche*; *colère blanchea*) та

трьох та більше повнозначних слів (*être blanc comme un cygne, se regarder (dans) le blanc des yeux, Il est blanc comme neig*).

Rouge (Червоний).

На відміну від українця, в якого червоний асоціюється з красою, багатством, французький народ осмислює червоний колір по-іншому. Символічні значення червоного кольору різноманітні і суперечливі. З одного боку, червоний символізує радість, красу й скромність. Наведемо приклади: *être rouge de honte* (дослівно – бути червоним від ганьби) – почервоніти від сорому; *rougir jusqu'au blanc des yeux* (дослівно – червоніти до білизни очей) – почервоніти до коренів волосся, до вух; *rouge comme une tomate* (дослівно – червоний як помідор) – червоний як рак; *rouge (au) soir et blanc (au) matin, c'est la journée du pelerin* (дослівно – день червоний у вечорі та білий у ранці, це день богомольця) – червоний захід і світлий схід сонця провіщають гарну погоду.

Окрім того, червоний є основним геральдичним кольором. На прапорах він символізує незалежність, боротьбу, бунт, революцію та любов до рідного краю. Так у Франції прапор червоного кольору вперше було вжито, як емблема революційного руху і саме завдяки цій події червоний колір став символом боротьби за свободу: *bonnet rouge* – «червоний ковпак» – *c'est une coiffure des révolutionnaires, en particulier de la Révolution française de 1789* (це головний убір революціонерів, який носили під час французької революції 1789 року) [37]; *chemises rouges* – «червоні сорочки» – *partie de l'uniforme des volontaires garibaldiens. Elles réapparurent en 1870, en France, lorsque Garibaldi vint offrir son épée à la république française contre les prussiens* – частина уніформи армії Гарібальді. Вони з'явилися в 1870 році у Франції, коли Гарібальді приїхав, щоб запропонувати свій меч Французькій Республіці проти прусів [37]. У наведених прикладах ми чітко простежуємо метонімічне значення лексеми *rouge*.

На основі наведених фразеологічних одиниць ми можемо зробити висновок, що колоративна лексема *rouge* відображає позитивну сторону фразеологічних сполучень у французькій мові і може трактуватися як: радість

(rouge (au) soir et blanc (au) matin, c'est la journée du pelerin), скромність (être rouge de honte, rougir jusqu'au blanc des yeux) та патріотизм (bonnet rouge, chemises rouges).

З іншого боку, лексичне значення червоного кольору виражає заборону, ворожнечу, помсту, небезпеку та війну; червоний колір асоціюється одночасно з кров'ю і вогнем, життям і смертю: carton rouge (дослівно – червона картка) – червону картку отримує дискваліфікований футболіст; votre compte en banque est dans le rouge (дослівно – ваш банківський рахунок червоний) – банк відмовляє людині в кредиті, chapeau rouge (дослівно – червоний капелюх) – обезголовлений; travailler dans le rouge (дослівно – працювати в червоному) – вбивати [37]. В цьому випадку прикметник *rouge* у повній мірі актуалізує негативну ознаку якогось певного предмета чи певної дії, а саме: заборону (carton rouge, votre compte en banque est dans le rouge), смерть на війні або під час ворожнечі (chapeau rouge, travailler dans le rouge).

Нейтрально забарвлені фразеологічні одиниці з лексемою *rouge* у французькій мові зустрічаються вкрай рідко: rouge et noire (дослівно – червоний і чорний) – рулетка; le gros rouge (дослівно – занадто червоний) – дешеве червоне вино; le papier souffre tout et ne rougit de rien (дослівно – папір страждає від усього і зовсім не червоніє) – папір все стерпить [40].

Фразеологічні одиниці з колірною лексемою *rouge* складаються з двох повнозначних слів (bonnet rouge, chemises rouges, carton rouge) чи з трьох та більше повнозначних слів (être rouge de honte, rougir jusqu'au blanc des yeux, rouge (au) soir et blanc (au) matin).

Gris (Сірий)

Сірий колір традиційно вважається кольором «ніяким» – банальним, нудним, похмурим: mener une vie grise – вести сіре життя; grise mine (дослівно – сіра фізіономія) – кисла фізіономія, кисла міна; temps gris (дослівно – сіра погода) – похмура погода.

Однак, варто зауважити, що у французькій мові також є фразеологічні одиниці у яких актуалізується й позитивна та дещо приближена до позитивної

нейтральна конотації прикметника *gris*. Так, наприклад, колірну лексему *gris* зафіксовано при оцінюванні мисленнєвих процесів: *avoir de la matière grise* (дослівно – мати сіру речовину) – бути кмітливим, *faire travailler sa matière grise* (дослівно – змусити працювати свою сіру речовину) – розмірковувати. Отже, за наведеними прикладами нам стає зрозумілим, що колоративний компонент *gris* має метонімічний перенос, а саме ототожнюється з сірою речовиною, яка знаходиться у головному мозку людини та яка відповідає за когнітивний контроль, мислення та емпатію. Прикметник *gris* вживається також на позначення емоційного стану людини: *avoir la grise* (дослівно – мати сірий) – тужити, сумувати.

У французькій мові певна частина фразеологізмів з колірною лексемою *gris* є компаративами, тобто вони є порівняльними: *gris comme un cordelier* (дослівно – сірий як монах) – п'яний як ніч, *connu comme le loup gris* (дослівно – відомий як вовк сірий) або *le loup gris* (дослівно – сірий вовк) – добре відомий.

Також слід зазначити, що прикметник з колірним компонентом «сірий» вживається на позначення досвіду: *en voir de grises* (дослівно – побачивши сірих) – усе побачити або не те ще бачити.

У французькій мові дуже поширені фразеологізми зі значенням «посивіти» або «бути дуже старим»: *avoir la tête grise* (дослівно – мати сіру голову) – посивіти, *la barbe grise* (дослівно – сіра борода) – старий, *avoir des moustaches grises* (дослівно – мати сірі вуса) – бути старим, «з бородою» (про анекдот, жарт) [40].

Поряд з позитивною конотацією актуалізується відтінок, який передає негативну характеристику позначуваного об'єкта. Так, в площині історичних подій вживається певна низка французьких фразеологізмів з прикметником «сірий» на позначення історичних осіб: *l'Éminence grise* (дослівно – сіра високість) – сіре преосвященство. Цей вислів спочатку відносився до конкретної історичної особи – отця Жозефа, таємного агента кардинала Рішел'є. Зараз цей вислів наявний у французькій, українській та російській мовах зі значенням «сірий кардинал, таємний радник впливової особи». У

французькій мові присутній фразеологізм *les souris grises* (дослівно – сірі миші) – «сірі миші», який функціонує і нині як презирливе прізвисько жінок, які служили у гітлерівській армії у 1940-44 роках на окупованій Франції [37].

Окрім того, колірний компонент «сірий» може позначати негативне ставлення однієї людини до іншої: *faire une grise mine à qn* (дослівно – зробити сіру фізіономію комусь) – бути непривітним з кимось, *en faire voir de grises* (дослівно – показуючи сірих) – провчити, помститися.

Колірний компонент *gris* зафіксовано також у виразах *l'avaleur des pois gris* (дослівно – ковтун сірого гороху) – ненажера, гурман, марнотрат або *avalier des pois gris* (дослівно – ковтати сірий горох) – бути ненажерою, марнотратом [40].

Отже, фразеологічні одиниці з лексемою *gris* на позначення сірого кольору мають як позитивну конотацію (*avoir de la matière grise, faire travailler sa matière grise, le loup gris* або *connu comme le loup gris*), так і негативну (*avalier des pois gris, faire une grise mine à qn, en faire voir de grises*). Також виявлено низку фразеологізмів з нейтральним значенням (*avoir la tête grise, la barba grise, avoir des moustaches grises, le mousquetaire gris, temps gris*).

Фразеологічні сполучення з компонентом *gris* є або поєднаннями двох повнозначних слів (*grise mine, temps gris, avoir la grise, le loup gris*), або є словосполученнями, що складаються з трьох та більше повнозначних слів та мають структуру речення (*mener une vie grise, avoir de la matière grise, faire travailler sa matière grise*).

Noir (Чорний).

Семантика фразеологічних одиниць, що мають у своєму складі колоративну лексему *noir* у переважній більшості є негативною, а решта фразеологізмів, у кращому випадку, має об'єктивну або нейтральну семантичну характеристику.

Чорний колір у французькій фразеологічній системі традиційно втілює зло, жах, руйнування та смерть. Наприклад: *boule noire* (дослівно – чорний м'яч) – а) чорна куля балотування; б) незадовільна оцінка (на іспиті); *regarder*

d'un œil noir (дослівно – дивитися чорним оком) – дивитися на що-небудь невдоволено, з роздратуванням; *voir tout en noir* (дослівно – бачити все в чорному) – про людину, яка перебуває в депресії; *avoir des idées noires* (дослівно – мати чорні ідеї) – про людину, яка має нав'язливі (погані) думки; *un film noir* (дослівно – чорний фільм) – фільм жахів.

Чорний колір також вважається символом нечесності, потаємного або якоїсь прихованої дії. Наприклад, *marché noir* – «чорний ринок», тобто ринок нелегальних товарів; *une caisse noire* (дослівно – чорна каса) – нелегальні гроші; *une affaire noire* (дослівно – чорна справа) – підла справа; *travailler au noir* (дослівно – працювати в темряві) – таємно працювати; *travail noir* (дослівно – чорна робота) – нелегальна робота [37].

Відтак, стає очевидним, що перераховані фразеологічні одиниці вони відображають морально-негативне і негоже у вчинках і мотивах людей і в явищах дійсності: зло (*regarder d'un œil noir*), руйнування (*voir tout en noir*), нелегальні справи (*marché noir, travail noir*).

Нейтральна конотація прикметника *noir* на позначення чорного кольору зустрічається у таких варіантах: *heure noire* (дослівно – чорна година) – глуха ніч, пізня година; *un petit noir* (дослівно – трохи чорного кольору) – чашка чорної кави; *serie noire* (дослівно – чорна серія) – детективні романи; *rouge et noire* (дослівно – червоне та чорне) – рулетка; *le mouton noir* (дослівно – чорна вівця) – людина, що сильно виділяється серед інших, біла ворона [29].

Очевидним висновком щодо фразеологізмів з колоративом *noir*, які мають нейтральну конотацію позначуваних об'єктів або предметів є те, що вони актуалізують пряме значення прикметника: *heure noire* – тому що на вулиці вночі крізь темно, *un petit noir* – тому що обсмажені кавові зерна мають чорний колір, тощо.

Фразеологічні одиниці компонентом яких є колоративна лексема *noir* зазвичай є поєднаннями двох повнозначних слів (*boule noire, un film noir, marché*) та рідше словосполученнями, що складаються з трьох та більше повнозначних слів (*regarder d'un œil noir, voir tout en noir, avoir des idées noires*).

Vert (Зелений)

Зелений колір є символом пробудження природи, вічної молодості. Зелена гама завжди несе невичерпні надії на злагоду, мир і спокій. Отож, проаналізуємо французькі фразеологічні одиниці у яких актуалізується позитивна конотація лексеми *vert*. *Наприклад: avoir la main verte* (дослівно – мати зелену руку) – скажуть французи про досвідченого садівника або дачника, що зібрав багатий урожай; *penser vert* (дослівно – думати зелено) – піклуватися про довкілля; *avoir le feu vert* (дослівно – мати зелене світло) – отримати дозвіл на щось (букв. «зелене світло»); *le numéro vert* (дослівно – зелений номер) – безкоштовна «гаряча лінія»; *la verte saison* (дослівно – зелений сезон) – весна [39].

У поданих фразеологічних одиницях прикметник *vert* на позначення зеленого кольору актуалізує позитивну конотацію, символізуючи такі людські якості, як: мудрість (*avoir la main verte*), надійність (*penser vert*), а також гуманність щодо природи (*penser vert*).

Але у французькій мові існують також фразеологізми з лексемою *vert*, які мають негативне значення. А саме такі фразеологізми як: *vert de rage* (дослівно – зелена лють) – від люті зеленіють; *langue verte* (дослівно – зелений язик, або зелена мова) – злодійський жаргон; *en dire de vertes* (дослівно – говорити про щось зеленим) – дозволити вольності в розмові [44].

Проаналізувавши наведені фразеологізми ми можемо дійти до висновку, що зелений колір є гранично матеріальним, тобто він краще сприймається людиною, якщо обарвлений в нього об'єкт має відчутну, предметну форму, і зазвичай цей колір діє заспокійливо на людину, але може справляти і гнітюче враження, що передається негативною конотацією прикметника *vert*, який уживається для характеристики злості (*vert de rage*), заздрості (*langue verte*) та нечемного мовлення (*en dire de vertes*).

До нейтрально забарвлених фразеологізмів, що мають у своєму складі прикметник *vert* ми відносимо такі: *se mettre au vert* (дослівно – зібратися

(одягнутися) в зелений) – відправитися в село, на лоно природи; *la grande verte* (дослівно – велике зелене) – море [39].

Фразеологізми з колоративним компонентом *vert* складаються з двох повнозначних слів (*penser vert, le numéro vert, la verte saison*) та можуть мбути словосполученнями, що складаються з трьох та більше повнозначних слів (*avoir la main verte, avoir le feu vert*).

Bleu (Синій).

Синій колір у французькій мові вважається кольором романтиків, символом прекрасної, але недосяжної мрії. Всі відтінки синього мають достатньо позитивну конотацію. Найкращими прикладами фразеологізмів, що мають романтичний характер – є такі вислови: *le voyage dans le bleu* (дослівно – подорож у синеву) – витання в хмарах; *contes bleues* (дослівно – сині казки) – небилиці, «мрійливі» казки.

Особливістю французької мови є те, що в ній існують фразеологічні одиниці з дещо негативним відтінком прикметника *bleu*, такі як: *colère bleue* (дослівно – синій гнів) – лють; *fleur bleue* (дослівно – синя квітка) – наївна сентиментальна дурна / дурник, пестун; *avoir une peur bleue* (дослівно – мати синій страх) – душа пішла в п'яти; *vin bleu* (дослівно – синє вино) – погане червоне вино [40].

Також ми зафіксували велику кількість фразеологізмів з нейтральною конотацією, наприклад: *carte bleue fermée* (дослівно – закрита синя карта) – телеграма, лист (відправений пневматичною поштою в Парижі); *ruban bleu* (дослівно – синя стрічка) – орденська стрічка; *bleu de travail* (дослівно – робоче синє) – робочий комбінезон, спецівка; *bleu* (дослівно – синій) – так називають новобранця, «салагу», у Французькій армії [37].

Варто зауважити, що у нейтрально забарвлених фразеологічних одиницях нами був відмічений такий важливий у функціонуванні мови троп, як метонімія. Наприклад, у фразеологізмі *bleu de travail* прикметник *bleu* на позначення синього кольору має значення предметів одягу, роби або спецівок, які традиційно шують синіми. Отже, констатуємо метонімічний перенос

предмету на його колір, тобто колір метонімічно актуалізує поняття, яке співвідноситься з цим самим кольором.

Висновком є те, що майже у всіх нейтрально забарвлених фразеологічних одиницях нами було помічено такий важливий у функціонуванні мови троп, як метонімія, тобто колір метонімічно актуалізує поняття, яке співвідноситься з цим самим кольором.

У французькому словнику найменування квітів грають велику роль. Кольорові прикметники можуть використовуватися для позначення предметів: *le rouge* – помада, *le bleu* – робоча блуза, *une noire* – четвертна нота в музиці. Французькі колірні прикметники мають велику кількість переносних значень і більше, ніж їх російські відповідності, використовуються у фразеології [24, с 131].

У фразеологічних сполученнях, що мають у своєму складі колоративну лексему *bleu*, зазвичай поєднуються два повнозначних слова (*le voyage dans le bleu, contes bleues, colère bleue*) та три чи більше повнозначних слова (*avoir une peur bleue, carte bleue fermée*).

Фразеологія свідчить про своєрідне етнонаціональне бачення і сприйняття світу. Однак не дивлячись на своєрідну мовну форму відображення одних і тих самих близьких реалій і понять, люди (носії різних мов) завжди знаходять взаєморозуміння завдяки однаковому мисленню. Відповідність розглянутих фразеологізмів з компонентами-кольорами (нехай навіть і часткова) підтверджує також, що і такий тип мислення людини, як образне мислення, завдяки якому виникають фразеологічні одиниці, також може мати, цілком відносно основу.

Проаналізувавши фразеологічні одиниці французької мови з колоративними компонентами ми дійшли до висновку, що так само як і в будь-якій іншій мові світу фразеологізми можуть мати три варіанта конотацій: позитивну, негативну та нейтральну.

У нашій роботі ми притримуємося класифікації, яку запровадив В. Виноградов, згідно з нею він виокремлює три випадки структурування

фразеологізмів, а саме: 1) словосполучення, які мають у своєму складі одне повнозначне й одне службове; 2) поєднання двох повнозначних слів; 3) словосполучення, що складається з трьох та більше повнозначних слів та має структуру речення. Проаналізувавши 105 фразеологічних одиниць нами було зафіксовано, що найбільше фразеологізмів складаються з двох повнозначних слів і за процентним співвіднесенням це становить – 68,6%, друге місце посідають фразеологізми, які мають структуру речення і вони становлять – 30,4%, і лише 1% займають фразеологізми, що складаються з одного повнозначного та одного службового слів.

ВИСНОВКИ

Фразеологічні одиниці представляють найбільш яскраву й виразну частину словникового складу французької мови, через фразеологічний зміст яких відкривається глибина матеріального світу та духовної культури, яку надійно зберігає мова.

Фразеологізм – це семантично перетворена одиниця мови, яка співвідноситься як зі словом, так і з словосполученням і реченням.

Фразеологізми, або фразеологічні одиниці є об'єктом вивчення фразеології, розділу мовознавства, що вивчає фразеологічну систему мови в її сучасному функціонуванні та з погляду історичного розвитку.

Незважаючи на існування у мовознавчій науці декількох класифікацій фразеологізмів, залежно від того, який критерій покладено в основу кожної з них (семантична, структурна, структурно-семантична, граматична, функціональна, генетична, ідеографічна, стилістична), ми, класифікуючи стійкі сполуки французької мови, послуговувалися розподілом за принципом об'єднання компонентів та за ступенем вмотивованості їх значення (Ш. Баллі, В. Виноградов). Відтак, фразеологічні зрощення та єдності розглядаємо під загальним поняттям — ідіома, тому що чіткої межі поділу між ними немає. У другу групу ми відносимо словосполучення (за термінологією В. Виноградова «фразеологічні сполучення»), які включають до свого складу звороти, в яких самостійне значення кожного слова є абсолютно чітким, але один із компонентів має зв'язане значення. Прислів'я та приказки ми також відносимо до фразеології, оскільки розглядаємо цю галузь лінгвістичної науки в широкому значенні.

У структурному плані ми услід за В. Виноградовим виокремлюємо три варіанта структурування фразеологізмів, а саме: 1) словосполучення, які мають у своєму складі одне повнозначне й одне службове; 2) поєднання двох повнозначних слів; 3) словосполучення, що складається з трьох та більше повнозначних слів та має структуру речення.

Фразеологічні одиниці французької мови мають різноманітні джерела походження. Поява значної кількості фразеологізмів пов'язана з історичним минулим народу Франції, тобто з якимось історичним фактом або подією. Серед них зустрічаються такі, що нагадують про правління різних королів (*coulear Isabelle*), про діяльність видатних полководців (*coup de Jarnac*); про життє святих (*Saint-Roch et son chien*); про соціально-політичні й історичні події різних епох (*avoir l'air de revenir de Pontoise*).

Французька мова має у своєму складі також певну кількість фразеологізмів, виникнення яких пов'язане з існуючими в народі прикметами (*faire la pluie et le beau temps*), повір'ями (*ours mal léché*) та легендами (*au diable Vauvert*), з персонажами літературних творів (*maître Jacques*).

Джерела фразеологізмів дають можливість уточнити й доповнити їх сенс, знайомлять читача з особливостями їхнього вживання. Знання ситуації та контексту, де вперше вжито фразеологізм, що вивчається, сприяє його кращому розумінню й правильному використанню в мовленні.

У нашій роботі ми найбільше зосередили увагу на семантичних та структурних особливостях фразеологічних одиниць з компонентом кольору. Адже колір є однією із констант, одним із принципів культури. Він оточений системою асоціацій, смислових значень, тлумачень, завдяки чому колір стає втіленням різноманітних морально-естетичних цінностей.

Фразеологізми з колірним компонентом можуть мати три варіанта конотацій: позитивну, негативну та нейтральну. Так, фразеологізми з компонентом *jaune* мають негативну та нейтральну конотації, негативна асоціюються з химерністю, злістю та, навіть, смертю (*être jaune comme du safran*). Фразеологізми з лексемою *blanc* мають усі три варіанта конотацій, але більшість проаналізованих одиниць має негативне значення, символізуючи смерть, холод, злість, нещирість й боягузтво (*blanc comme un linceul*). Позитивна конотація білого кольору зазвичай символізує чистоту, цнотливість, світ, невинність, світло та мудрість (*être blanc comme un cygne*). Окрім того, фіксуємо метафоричне перенесення значення: білого кольору набуває сталь,

нагріта до максимальної температури, і відтак в переносному сенсі білий позначає крайню точку процесу, максимальну вираженість стану (*colère blanche*). Колоративна лексема *rouge* відображає позитивне, негативне та нейтральне значення фразеологічних сполучень. Позитивно забарвлені сполучення можуть передавати радість та скромність (*être rouge de honte*). Негативно забарвлені сполучення виражають заборону, ворожнечу, помсту, небезпеку та війну (*travailler dans le rouge*). У фразеологізмах з колоративним компонентом *gris* також присутні всі три варіанти конотацій. У фразеологізмах, в яких актуалізується позитивне значення ми фіксуємо оцінювання мисленнєвих процесів і констатуємо метонімічний перенос, в якому сірий колір ототожнюється з сірою речовиною, що знаходиться у головному мозку людини та відповідає за когнітивний контроль, мислення та емпатію (*faire travailler sa matière grise*). Поряд з позитивною конотацією актуалізується негативна характеристика позначуваного об'єкта, так «сірий» може позначати негативне ставлення однієї людини до іншої (*faire une grise minr à qn*). Семантика фразеологічних одиниць з лексемою *noir* у переважній більшості є негативною, тобто чорний колір у французькій фразеологічній системі втілює зло, жах, руйнування та смерть (*regarder d'un œil noir*). Решта фразеологізмів має нейтральну семантичну характеристику (*un petit noir*). Фразеологізми, що мають у своєму складі прикметник *vert* актуалізують позитивну, негативну та нейтральну конотації. Позитивна конотація символізує такі людські якості, як: мудрість, надійність, а також гуманність щодо природи (*avoir la main verte*). Негативна конотація характеризує злість, заздрість та нечемне мовлення (*vert de rage*). У випадку з фразеологізмами компонентом *bleu* ми віднаходимо усі випадки конотацій, але найбільш уживані фразеологічні одиниці з нейтральним відтінком, в яких ми віднайшли метонімію, а саме: прикметник *bleu* має значення предметів одягу, роби або спецівок, які традиційно шиють синіми (*bleu de travail*).

Проаналізувавши фразеологічні одиниці з різних словників нами було зафіксовано, що найбільше фразеологізмів з колоративними компонентами

складаються з двох повнозначних слів і за процентним співвіднесенням це становить – 68,6% (найбільше зустрічаються у фразеологізмах з колоративами *blanc* та *noir*), друге місце посідають фразеологізми, які мають структуру речення і вони становлять – 30,4% (переважають у фразеологізмах з колоративом *gris*), і 1% займають фразеологізми, що складаються з одного повнозначного та одного службового слів (зафіксовано лише у фразеологізмах з лексемою *blanc*).

Перспективи подальших досліджень вбачаються в подальшому вивченні фразеологізмів різних тематичних груп у лінгвокультурологічному ракурсі. Також цікавим вбачаються компаративні студії фразеологізмів французької, англійської та української мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків: Вища школа, 1987. 135 с.
2. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1963. 208 с.
3. Аничков И. Е. Труды по языкознанию. СПб.: Санкт-Петербургское отделение, 1997. 511 с.
4. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка. М.: Высш. школа, 1986. 295 с.
5. Архангельский В. Л. Устойчивые фразы в современном русском языке. Ростов-на-Дону, 1964. 280 с.
6. Балли Ш. Французская стилистика / пер. с фр. К. А. Долинина. М.: Изд-во иностр. лит., 1961. 392 с.
7. Булаховский Л. А. Курс русского литературного языка. К.: Рад. шк., 1953. Т. 2. 437 с.
8. Виноградов В. В. Избранные труды: Лексикология и лексикография. М.: Наука, 1977. 308 с.
9. Гак В. Г. Сравнительная типология французского и русского языков. М.: Международные отношения, 1989. 264 с.
10. Гак В. Г. Теория и практика перевода. *Перевод фразеологических единиц*. М.: Интердиалект, 2003.
11. Гурычева М. С. Очерки по синтаксису новофранцузского языка. М., 1965. 401 с.
12. Дёмина Т. С. Фразеология пословиц и поговорок. М.: ГИС, 2001. 135 с.
13. Жуков В. П., Шмелев Д. Н. Русская фразеология. М.: Высшая школа, 1986. 310 с.
14. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: курс лекций. М.: ЭТС. 2000. 192 с.
15. Копыленко М. М., Попова З. Д. Очерки по общей фразеологии (проблемы, методы, опыты). Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1978. 144 с.

16. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. М.: Высшая школа, 1996. 381 с.
17. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: Высшая школа, 1996. 381 с.
18. Ларин Б. А. История русского языка и общее языкознание. М.: Просвещение, 1977. 223 с.
19. Модестов В. С. Английские пословицы и поговорки и их русские соответствия. М.: Русский язык, 2004. 469 с.
20. Назарян А. Г. Фразеология современного французского языка. *Коммуникативные фразеологические единицы*. М.: Просвещение, 1975.
21. Назарян А. Г. Фразеология современного французского языка: учеб. М.: Высш. шк., 1987. 288 с.
22. Новый Большой французско-русский фразеологический словарь / Гак В. Г. и др.; под ред. В. Г. Гака. М.: Русский язык Медиа, 2005. 1625 с.
23. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови: монографія. К.: Наукова думка, 1973. 270 с.
24. Семашко Т. Місце колоративної лексики і фразеології в мовній картині світу. Філологічні науки: Зб. наук. праць. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. Ч. 1. С. 45–58.
25. Смирницкий А. И. Лексикология английского языка. М.: Изд-во лит. на иностр. яз., 1956. 260 с.
26. Солдатова С. М. Фразеологічні вирази як особливий розряд одиниць у фразеологічному фонді сучасної німецької мови. *Мова і культура*. 2012. Вип. 15, т. 7. С. 210.
27. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. "Языки русской культуры". М.: Школа "Языки рус. культуры", 1996. 284 с.
28. Українська мова: Енциклопедія / за ред. В.М. Русанівського В.М. та ін. К.: «Укр. енцикл.» ім. Бажана М.П., 2004. 824 с.

29. Французско-русский фразеологический словарь URL: www.classes.ru/all-french/dictionary-french-russian-phrase-term-694.htm (дата звернения: 30.05.2019).
30. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка: учеб. Пособ. СПб.: Специальная литература, 1996. 192 с.
31. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики. М.: Высшая школа, 2006. 280 с.
32. Berthier P. V., Colignon J. P. Le français écorché. Paris: Librairie classique E. Belin, 1987.
33. Guiraud P. Les locutions françaises Paris: Hachette, 1961. 798 p.
34. Le grand Robert de la langue française / sous la dir. A. Rey. Paris: Dictionnaires Le Robert, 2001. V. 5. 899 p.
35. Nazarian A. Curiosités de la phraséologie française. M.: Prosvechtchenie, 1988. 160 p.
36. Robert P. Le Petit Robert: Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Paris : S.N.L., 1976. 1971 p.
37. Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales: Ressource électronique. URL: <http://www.cnrtl.fr/etymologie/> (дата звернения: 30.05.2019)
38. Dictionnaire des synonymes de laboratoire Crispo: Ressource électronique. URL : <http://www.elsap1.unicaen.fr/dicosyn.html> (дата звернения: 30.05.2019)
39. Dictionnaire Electronique des Synonymes (DES): Ressource électronique. URL : www.crisco.unicaen.fr/des (дата звернения: 30.05.2019)
40. Dictionnaire Larousse: définition; expressions; synonymes & antonymes; difficultés; citations: Ressource électronique. URL: http://www.lexilogos.com/français_langue_dictionnaires.htm (дата звернения: 30.05.2019)
41. Encyclopédie LEXILOGOS: Ressource électronique. URL: http://www.lexilogos.com/français_langue_dictionnaires.htm (дата звернения: 30.05.2019)
42. La Voix du Nord: Ressource électronique. URL: <https://lavdn.lavoixdunord.fr> (дата звернения: 30.05.2019)
43. URL: <http://timeforfrench.ru/tag/proverbes/>